

**UNIVERSITATEA BABEȘ BOLYAI – CLUJ NAPOCA
ȘCOALA DOCTORALĂ A FACULTĂȚII DE DREPT**

TEZĂ DE DOCTORAT

-REZUMAT-

TEMA: REZERVA SUCCESORALĂ – ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

**CONDUCĂTOR DE DOCTORAT:
prof. univ. dr. Mircea Dan Bob**

**DOCTORAND:
Ioana Olaru**

**2019
CLUJ-NAPOCA**

TABLA DE MATERII

Preambul	6
-----------------------	---

Capitolul I: Originile rezervei succesoriale - de la *portio legitima* la *réserve coutumière*, de la dreptul feudal la Codul Napoléon

1. Dreptul roman și libertatea testamentară	
1.1. Originea și regimul juridic al <i>querela inofficiosi testamenti</i>	7
1.2. Situația soțului supraviețuitor.....	11
1.3. <i>Quarta falcidica</i> – limitare a dreptului de a dispune prin legate.....	13
1.4. Natura juridică a legitimei romane.....	13
2. Evoluția dreptului român: între <i>legitima</i> și rezerva cutumiară.....	15
2.1. Surse de inspirație în reglementarea rezervei: <i>légitime de droit</i> și <i>légitime coutumière</i>	15
2.2. Influența Revoluției Franceze și a Codului Napoléon. Nașterea instituției moderne a rezervei succesoriale	20
2.3. Adoptarea Codului civil român de la 1864. Delimitarea conceptelor de <i>pars hereditatis</i> și <i>pars bonorum</i>	22
3. Premisele istorice și sociale ale instituției rezervei succesoriale.....	27
4. Concluzii.....	29

Capitolul II: Cod civil român 1864 – o construcție a rezervei succesoriale sub apăsarea unui secol și jumătate de schimbări sociale

1. Noțiunea de rezervă succesorală și de cotitate disponibilă	30
2. Caracterele juridice ale rezervei succesoriale.....	33
3. Moștenitorii rezervatari	
3.1. Rezerva descendenților.....	39
3.2. Rezerva ascendenților privilegiați.....	47
3.3. Rezerva soțului supraviețuitor.....	49
3.4. Cotitatea disponibilă specială a soțului supraviețuitor în concurs cu descendenții dintr-o căsătorie anterioară a defunctului.....	54
4. Concluzii.....	60

Capitolul III: Noul Cod civil român sau *Mica reformă* a rezervei succesoriale

1. Legea nr. 287/2009 privind Codul civil - o «lege a libertății de a testa»?.....	61
2. Noțiunile de rezervă succesorală și de cotitate disponibilă	64
3. Caractere juridice ale rezervei. Eliminarea disputelor cu privire la caracterul global sau individual al rezervei succesoriale	67
4. Rezerva descendenților	
4.1. Quantumul rezervei descendenților.....	77
4.2. Clarificarea situației descendenților renunțatori. Modul de calcul al rezervei în cazul unor descendenți nedemni.	78
5. Menținerea rezervei ascendenților privilegiați.	
5.1. Quantumul rezervei ascendenților privilegiați	80
5.2. Trebuie suprimată rezerva ascendenților privilegiați în România ?.....	83
6. Rezerva soțului supraviețuitor	
6.1. Quantumul rezervei soțului supraviețuitor. Noul mod de calcul al rezervei soțului supraviețuitor. Dificultăți generate de prezența colateralilor privilegiați.....	86
6.2. Cotitatea disponibilă specială a soțului supraviețuitor în concurs cu descendenții dintr-o căsătorie anterioară a defunctului	88
7. Concluzii :	91

Capitolul IV: Rezerva succesorală - o provocare în planificarea și soluționarea succesiunilor

1. Planificarea succesorală, între libera dispoziție asupra patrimoniului, interesele rezervatarilor și stabilitatea circuitului civil	93
2. Contractul de asigurare de viață și rezerva succesorală.....	94
3. Manifestarea voinței dispunătorului cu privire la ordinea reducățiunii liberalităăților excesive. Implicații asupra rezervei succesoriale.	105
4. Clauza de preciput – o <i>rămășiță</i> a protecției acordate soțului supraviețuitor fără constrângerea rezervei succesoriale ?	
4.1. Protecția rezervei succesoriale prin reducățiunea clauzei de preciput	113
4.2. Reunirea fictivă a clauzei de preciput la masa succesorală. Ordinea reducățiunii...	116
4.3. Clauza de preciput și rezerva succesorală în succesiunile internaționale. Delimitarea față de pactul succesoral. Delimitarea chestiunilor matrimoniale de cele succesoriale în cauza C-588/16 a C.J.U.E.....	118
5. Dificultăți în cazul actelor cu titlu oneros ce cad sub incidența art. 1.091 alin. (4) C.civ.	124

5.1. Analiza prezumției de gratuitate.....	127
5.2. Consimțământul moștenitorilor rezervatari la înstrăinare.....	130
5.3. Aspecte concrete ale unei înstrăinări făcute unor soți dobânditori, aflați în regimul legal al comunității de bunuri	133
5.4. Aspecte de lichidare a succesiunii în cazul aplicării prezumției de gratuitate.....	135
6. Protecția rezervei în cazul partajului de ascendent prin donație prevăzute de art. 1.091 alin. (4) C. civ.	136
6.1. Imputația și reducțiunea partajului de ascendent prin donație	139
6.2. Metode lichidative speciale	143
7. Concluzii	150

CAPITOLUL V: Schimbări în instituția rezervei succesoriale în sistemele de drept europene în secolul al XXI-lea

1. Succesiuni și liberalități în Franța - modificări aduse de Legea din 23 iunie 2006.....	152
2. Rezerva ereditară - valoare constituțională în Germania. Reforma Legilor Succesorale și a Dreptului de Prescripție din 24 septembrie 2009.....	162
3. Slăbirea rezervei succesoriale în Catalonia prin Legea nr. 10/2008 din 10 iulie de promulgare a Cărții a IV-a din Codul civil Catalan.....	169
4. Supremația libertății testamentare și protecția moștenitorilor în Scoția prin <i>Succession (Scotland) Act 1964</i> . Comparație cu Anglia și Țara Galilor: <i>The Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act 1975</i> .	
4.1. Protecția moștenitorilor în Scoția prin <i>Succession (Scotland) Act 1964</i>	178
4.2. Comparație cu Anglia și Țara Galilor: <i>The Inheritance (Provision for Family and Dependents) Act 1975</i>	185
5. Concluzii. Adaptarea sistemelor de drept europene la noile realități juridice.....	190

Capitolul VI : Rezerva succesorală în Regulamentul (UE) nr. 650/2012

1. Libera circulație a persoanelor și rezerva succesorală	192
2. Un singur decedat, o singură avere internațională, câte rezerve succesoriale?.....	193
2.1. Rezerva succesorală în sistemele scizioniste.....	194
2.2. Principiul sciziunii în Codul civil 1864 și în Legea nr.105/1992. Impermeabilitatea maselor și independența rezervelor succesoriale.....	196
2.3. Dreptul de prelevare–remediu al consecințelor inechitabile ale principiului sciziunii.....	199

3. Protecția rezervei succesoriale - un obiectiv (ne)atins al Regulamentului (UE) nr. 650/2012?	208
4. Principiul unității și legea aplicabilă rezervei succesoriale în Regulamentul (UE) nr. 650/2012.	213
5. Rezerva succesorală sub presiunea mijloacelor de planificare a succesiunilor internaționale.	217
5.1. Avantajele matrimoniale	218
5.2. Asigurarea de viață și liberalitățile.	221
5.3. Trustul	225
5.4. <i>Professio juris</i>	227
5.4.1. Introducere.	227
5.4.2. Clauza de protecție a moștenitorilor rezervatari în cazul alegerii legii aplicabile în dreptul statelor membre.	229
5.4.3. Absența clauzei de protecție în Regulamentul (UE) nr. 650/2012.	232
5.4.4. Alegerea frauduloasă a legii aplicabile succesiunii.	233
6. Rezerva succesorală - o valoare protejată prin excepția de ordine publică internațională ?	
6.1. Rezerva succesorală și normele de aplicare imediată.	236
6.2. Excepția de ordine publică în Regulamentul (UE) nr. 650/2012	
6.2.1 Considerente introductive.	240
6.2.2. Ordinea publică deplină, ordinea publică atenuată și ordinea publică de proximitate. Corelarea cu rezerva succesorală.	241
6.2.3. Conținutul ordinii publice de drept internațional privat	245
6.2.4. Deciziile Curții de Casație Franceze și influența lor potențială asupra ordinii juridice române.	252
7. Concluzii.	254
VII. Rezerva succesorală, încotro?	255
Lista de abrevieri.	256
Bibliografie.	258

La 17 august 2015 intra în aplicare Regulamentul (UE) nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor. Acesta poate fi considerat un moment de referință atât pentru succesiunile internaționale în Europa, cât și pentru cele naționale, deoarece se prefigurează dezvoltarea progresivă a unei culturi juridice europene, care să respecte diversitatea sistemelor juridice, dar care să fie, în cele din urmă, caracterizată și printr-o unitate obținută prin intermediul legislației europene.

În primul capitol teza caută originea rezervei succesoriale în dreptul roman, începând cu momentul în care descendenții dobândesc un mijloc juridic pentru a se plânde împotriva unui testament prin care bunurile erau scoase din familie, sub configurația acțiunii denumite *querela inofficiosi testamenti*. Este conturată noțiunea de *legitima sau debita portio*, fără o întindere fixată și fără o listă exactă a beneficiarilor. Se remarcă situația deosebit de fragilă a soțului supraviețuitor în moștenirile *ab intestat*, în care el venea la succesiune numai în lipsa oricărui descendent, fie de pe linie paternă, fie de pe linie maternă (agnat sau cognat), până la al șaptelea grad. Libertatea testamentară ducea deseori la dezinteresul moștenitorilor legali de a accepta succesiunea, motiv pentru care aceasta este restrânsă prin reglementarea unei părți de care autorul nu putea dispune, denumită *quarta falcidica*. Legitima era la romani o creanță datorată legăturii de sânge, o proporție netă din bunurile pe care le-ar fi moștenit concret legitimarul dacă succesiunea ar fi fost *ab intestat*; nu era deci concepută ca o cotă din moștenire, ci ca o modalitate de stabilire a unei cantități de bunuri pe care autorul trebuia să o lase legitimarului *ex substantia hereditatis* dacă dorea să salveze testamentul său de încălcarea lui *officium pietatis*. În cadrul protecției familiei contra liberalităților excesive, legitima romană continuă să existe, cel puțin în normele juridice care vor influența sistemul de drept al popoarelor din Europa Occidentală, însă utilizarea practică a legitimei este pusă la îndoială în epoca feudală. În regiunile de drept cutumiar din Franța apare însă o instituție care o vreme îndelungată nu a avut un nume exact și care în prezent este cunoscută sub numele de rezervă. În regiunile franceze de drept scris regulile romane continuă să se aplice și se vorbește de legitima. Sursele de inspirație a rezervei succesoriale române se pot găsi aici, pentru că legitima pătrunde și în dreptul cutumiar și completează rezerva. Acest traiect ne este demonstrat de Glava 282 a Pravilei lui Matei Basarab, Codul lui Andronache Donici și Codul Calimach, toate legiurile vechi utilizând denumirea de legitimă. Rezerva succesorală modernă apare însă în dreptul român o dată cu adoptarea Codului civil 1864, prin intermediul Codului napoleonian. Regulile stabilite de textele Codului civil erau contrare dreptului roman, iar copiii nu aveau dreptul la rezervă decât în calitate lor de moștenitori – nicio dispoziție din cod neputând să fie invocată în sensul de a crea vreo deosebire între calitatea de moștenitor și aceea de rezervatar. În România secolului al XIX-lea, rezervei ereditare îi era recunoscută o origine romană, în

sensul că ea nu consta într-o reproducere exactă a instituțiilor din dreptul roman, ci într-o transformare a acestora sub influența vechiului drept francez. În istoria rezervei, *officium pietatis* fusese primul pilon al edificiului său. Moral, era inadmisibil ca un părinte să își dezmoștenească un copil sau să nu lase nicio avere părinților săi, care adesea erau bătrâni și lipsiți de mijloacele de a-și câștiga existența. Rezerva încorporase această datorie, ce funcționa reciproc între autor și beneficiari, întemeiată pe legătura lor de sânge, care era asemănată cu obligația alimentară datorită reciprocității ce o caracteriza. Deși această dispoziție a legii constituie fără îndoială o atingere a dreptului de proprietate, ea era justificată prin considerente de ordin moral și social. Rezerva era văzută ca o modalitate de a transmite și de a păstra o parte a averii în interiorul familiei, din generație în generație, asigurând atât buna organizare a societății, cât și stabilitatea familiilor. Cei ce manifestau împotriva rezervei subliniau, dimpotrivă, că ea împiedică libera circulație a bunurilor și chiar se putea dovedi catastrofală în transmiterea averilor mici sau mijlocii.

Cel de al doilea capitol analizează modul în care Codul civil 1864 ne-a oferit o construcție a rezervei succesoriale care a rezistat unui secol și jumătate de schimbări sociale. Acesta reglementa cotitatea disponibilă fără a se îndepărta de la traducerea articolelor corespunzătoare ale Codului Napoléon și stabilea valoarea rezervei în mod indirect, prin determinarea părții din bunuri de care o persoană poate dispune prin liberalități făcute prin acte între vii sau prin testament, dacă lăsa descendenți sau ascendenți privilegiați. Soțul supraviețuitor nu era încă protejat împotriva actelor liberale ale soțului său, iar dreptul la succesiune al văduvei sărace nu putea fi interpretat în sensul că ar fi consacrat o rezervă succesorală în favoarea acesteia. Rezerva succesorală nu avea o definiție legală. Fusese însă consacrată o definiție doctrinară în care rezerva era acea parte din patrimoniul celui care lasă moștenirea la care moștenitorii au dreptul în virtutea legii, împotriva voinței defunctului manifestată prin liberalități făcute în timpul vieții (donații) și/sau prin dispoziții testamentare pentru cauză de moarte (legate sau exheredări). Aceasta va deveni și definiția legală dată rezervei de noul Cod civil român. Rezerva succesorală era o parte a moștenirii, *pars hereditatis*, ce se atribuie moștenitorilor rezervatari împotriva voinței defunctului. Transmisivitatea rezervei se face cu titlu universal, și nu cu titlu particular, ea fiind o parte a succesiunii *ab intestat*. Acest atribut al rezervei fusese, în fond, o opțiune a legiuitorului francez - prin traducere și a celui român - care, la elaborarea Codului Napoléon, a preferat, sub influența dreptului cutumiar, să vadă în rezervă o succesiune și nu un simplu mijloc de ocrotire a rudelor apropiate prin intermediul unui drept de creanță conferit acestora împotriva moștenitorilor. Rezerva se caracterizează și printr-o indisponibilitate relativă și parțială. Posibilitatea moștenitorului renunțator de a pretinde rezerva pe cale de acțiune fusese tranșant respinsă, deoarece o dată cu renunțarea este pierdută calitatea de moștenitor și aceea de rezervatar, ambele fiind fațete ale aceleiași vocații succesoriale. Rezerva primise un loc în ordinea publică internă, fiindu-i atașat

un caracter imperativ, dedus din modul în care legea reglementa cercul moștenitorilor rezervatari și cuantumul rezervei, care nu pot fi modificate prin voința celui care lasă moștenirea și la care nu se poate renunța de către moștenitorii rezervatari în timpul vieții defunctului nici în tot, nici în parte. Rezerva trebuia să fie lăsată în deplină proprietate, fără nicio sarcină sau restricție privind devoluțiunea, împărțirea, dispoziția sau administrarea bunurilor care o alcătuiesc. Toate clauzele care ar tinde să știrbească drepturilor rezervatarilor asupra rezervei sunt lovite de nulitate absolută. Caracterul propriu al dreptului la rezervă este subliniat prin aceea că dreptul la rezervă se naște în persoana rezervatarilor la data deschiderii moștenirii, iar nu dobândit de la defunct prin moștenire (deși această afirmație trebuie conciliată cu aceea potrivit căreia rezervatarii culeg rezerva de la autor, cu titlu de moștenire *ab intestat*). Din moment ce rezerva este o parte a succesiunii, ea este datorată în natură, chiar dacă acest principiu rezultă din modul de organizare a dispozițiilor privind rezerva, fără a fi expres trecut în cod. Din perspectiva protecției asigurate prin intermediul rezervei, aceasta are chiar un caracter individual, raportat la fiecare moștenitor, nu numai în cazul soțului supraviețuitor, dar și al ascendenților privilegiați sau descendenților. Reducțiunea liberalităților excesive profită numai moștenitorului rezervatar care o solicită și se face numai pentru completarea rezervei succesoriale a aceluia care pretinde încălcarea ei. Ceea ce echivalează de fapt cu recunoașterea unui drept propriu la rezervă, mai mult decât cu atribuirea unei rezerve individuale, în opinia noastră. Caracterul colectiv al rezervei descinde din tradiția cutumiară îmbrățișată de Codul civil Napoléon, în care rezerva succesorală este o parte a succesiunii, atribuită în mod colectiv ansamblului moștenitorilor rezervatari. Rezerva descendenților avea o valoare variabilă și un quantum fluctuant în funcție de numărul descendenților. Ne se ținea cont de cel renunțator la calcularea acesteia, opinie ce devine dominantă deoarece moștenitorul renunțator sau nedemn este presupus că n-a fost niciodată moștenitor. Rezerva părinților avea caracter subsidiar, luând naștere în lipsa descendenților, pe când soțul supraviețuitor devine abia prin Legea nr. 319/1944 atât moștenitor legal, cât și moștenitor rezervatar. Acest sistem nou pune soțul supraviețuitor între moștenitorii cei mai firești sesizând nedreptatea reglementării Codului civil 1864 cu privire la dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor, care venea la succesiune doar în lipsă de moștenitori, oricât de îndepărtați ar fi fost ei. Variante diferite pentru calculul rezervei soțului supraviețuitor au fost adoptate sau criticate de practicieni, pentru ca în cele din urmă să se producă o reîntoarcere la soluția propusă inițial, care se bazase pe aprecierea că Legea nr. 319/1944 nu determinase modificarea implicită a drepturilor rezervatarilor. Nici rezerva descendenților, nici cea a ascendenților nu trebuiau să piardă în fața rezervei soțului supraviețuitor. Diminuarea se producea la nivelul cotității disponibile a averii, ca efect al adăugării unei noi rezerve, cea recunoscută soțului supraviețuitor. Tot după modelul Codului napoleonian este reglementată o cotitate disponibilă specială ce limita drepturile soțului supraviețuitor, ca o măsură de protecție suplimentară a

descendenților din căsătorii anterioare. Prin instituirea cotității disponibile speciale nu se instaurase și o rezervă specială corelativă în favoarea copiilor. Ulterior, fusese necesar să se țină cont de calitatea de moștenitor rezervatar a soțului supraviețuitor, pentru ca el să nu primească prin liberalități mai mult decât rezerva *-partea legitimă-* pe care o primea descendentul (parte redusă și la maximum de 1/4), iar excedentul dintre cele două cotități, făcând parte din moștenire, se împărțea între toți moștenitorii legali.

În capitolul al treilea dispozițiile noului Cod civil sunt comparate atât cu cele ale vechiului cod cât și cu legislațiile succesoriale europene. Legiuitorul român demonstrează atașamentul pentru modelul familiei tradiționale, motiv pentru rezerva succesorală trece aproape neschimbată în noua reglementare. Lista rezervatarilor este menținută și o puternică reticență este exprimată față de lărgirea libertății de organizare a succesiunii din timpul vieții. Partenerul civil nu este asimilat soțului supraviețuitor, nici ca moștenitor legal și cu atât mai puțin ca moștenitor rezervatar. Noul Cod civil exprimă opțiunea spre natura de *pars hereditatis* a rezervei și, o dată cu definirea rezervei succesoriale, face ca teoriile moderne ale dreptului potestativ la rezervă precum și cele ale unui eventual legat *ex lege* să nu poată fi susținute în dreptul român. Devine lipsită de fundament susținerea că în numărul descendenților, de care depindea calculul rezervei, se iau în considerare și cei renunțatori, chiar dacă valoarea rezultată este culeasă doar de moștenitorii acceptanți. La fel de îndepărtată apare și opinia că renunțatorul, care primise o donație raportabilă, o putea reține în contul cotității disponibile cumulate cu partea de rezervă pe care ar fi cules-o dacă ar fi acceptat succesiunea. De altfel, această a doua ipoteză a fost clarificată prin art. 1147 alin. 2 C.civ., care permite în mod excepțional donatorului să stipuleze în contractul de donație obligația donatarului de a raporta donația chiar și în cazul renunțării sale la succesiune, text în care se identifică un potențial mijloc de planificare succesorală. Se poate afirma că cea mai semnificativă schimbare în materia rezervei succesoriale este deplasarea vocației succesoriale în direcția drepturilor personale și asigurarea unei protecții individuale fiecărui rezervatar. Mai multe exemple practice sunt prezentate pentru a demonstra matematic că rezervele însumate ale moștenitorilor nu pot depăși 1/2 din moștenire din simplul motiv că rezerva este calculată ca jumătate din cota legală și că rezerva pierde caracterul colectiv în noul Cod civil. Cu privire la caracterul rezervei de a fi datorată în natură, se constată că legiuitorul român rămâne consecvent liniei deschise de Codul civil 1864 atunci când menține reducțiunea în natură ca regulă generală. Deși în dreptul român nu există o consacrare expresă a legatului în substituirea legitimei, atribuirea rezervei succesoriale pe cale testamentară este permisă. Când moștenitorul legal a fost instituit și ca legatar, el are un drept de opțiune distinct, drept de care el beneficia și în vechea reglementare, chiar dacă nu exista un text expres dedicat acestui aspect. Extinzând principiul de calcul al rezervei soțului supraviețuitor și la celelalte clase de moștenitori rezervatari, noul Cod civil rezolvă una dintre cele mai dezbătute chestiuni ale doctrinei. Rezerva descendenților

pare să se fi micșorat, iar libertatea dispunătorului a crescut cantitativ, dar nu și în ceea ce privește modernitatea mijloacelor de planificare. La stabilirea rezervei succesoriale nu se ține cont de descendentul renunțator, dar unele dificultăți practice pot fi observate la aplicarea art. 1147 alin.2 C.civ. ce creează o *parte succesorală ipotetică* a donatarului rezervatar care a renunțat la succesiune. Sunt analizate mai multe cazuri practice pentru a identifica o soluție de calcul a rezervei ascendenților privilegiați atunci când la succesiune este chemat și un colateral privilegiat, exheredat, renunțator sau nedemn. Prin compararea metodelor posibile de calcul se constată că luarea în calcul a colateralului exheredat este o soluție cu rezultate consecvente, chiar dacă drepturile moștenitorilor rezervatari sunt diminuate prin prezența unui moștenitor nerezervatar. În același timp, metoda ce îi asimilează pe exheredați cu renunțătorii și îi înlătură din calculul rezervei duce la rezultate contradictorii matematice atunci când exheredarea este indirectă, prin epuizarea disponibilului ca urmare a legatelor particulare, cu titlu universal sau prin donații. Ținând cont de particularitățile rezervei ascendenților privilegiați precum și de necesitățile specifice țării noastre în perioada actuală, am apreciat că suprimarea acesteia și înlocuirea ei cu o obligație alimentară pe care să o execute cei care culeg bunurile succesoriale ar fi o opțiune viabilă la adoptarea unor eventuale modificări ale Codului civil.

Dintre metodele pe planificare succesorală, **în capitolul al IV-lea al tezei** au fost selectate câteva frecvent utilizate, pentru a stabili atât impactul lor asupra rezervei succesoriale cât și măsura în care s-a menținut echilibrul între libera dispoziție asupra patrimoniului, interesele rezervatarilor și stabilitatea circuitului civil. Raportarea asigurării de viață la dreptul succesoral a devenit de actualitate datorită răspândirii tot mai largi a acesteia ca instrument de planificare succesorală. Comparația cu dreptul francez, cel belgian și cel elvețian în materie precum și o extinsă jurisprudență internațională ne-au confirmat conexitatea asigurărilor cu succesiunile. Doar asigurările de viață clasice pot fi scoase din domeniul dreptului succesoral deoarece ele conțin într-adevăr un element aleatoriu. În toate situațiile în care asiguratul nu este expus unei pierderi a capitalului, decesul său fiind un eveniment sigur că se va produce la un anumit moment, desemnarea unui anumit beneficiar al asigurării constituie o liberalitate. Revocabilitatea beneficiarului contractului de asigurare pune însă probleme pentru calificarea *ex officio* a acestui contract ca o donație indirectă. De aceea, în noul Cod civil român ar fi fost utile reguli precise cu privire la modul în care capitalul subscris sau prima culeasă de beneficiar se reunesc pentru calculul masei succesoriale fictive, precum și care dintre aceste sume va fi supusă reducțiunii. Un al doilea posibil mijloc de planificare cu relevanță asupra rezervei succesoriale a fost stabilit în posibilitatea autorului de a modifica ordinea reducțiunii, fiind comparată reglementarea anterioară cu cea a noului Cod civil, reflectând asupra posibilității de a desemna o liberalitate preferabilă în materia donațiilor, precum și asupra măsurii în care s-ar putea justifica o mai mare libertate cu privire la reducțiune sau imputare în cazul donației între soți. Regimul matrimonial al autorului succesiunii influențează întinderea rezervei succesoriale,

iar stipularea unei clauze de preciput într-o convenție matrimonială demonstrează aceasta. Analiza făcută se limitează la impactul acestei stipulații asupra moștenitorilor rezervatari, trecând peste maniera bulversantă în care textul de lege trimite simultan la raportul donațiilor și la reducțiunea legatelor pentru una și aceeași instituție. Se ajunge la concluzia că legiuitorul român, inspirându-se de la cel francez, a pus pe primul loc în ierarhie libertatea matrimonială și a protejat soțul supraviețuitor de acțiunea celorlalți moștenitori nerezervatari. În prezența moștenitorilor rezervatari, indiferent de clasa din care aceștia fac parte, legiuitorul român, mai generos, a pus pe primul loc siguranța acestora, consacrand reducțiunea clauzei de preciput. Mai mult, din redactarea textelor, deși reduse în conținut, respingem ideea de a accepta ca general valabilă afirmația că bunurile ce sunt obiectul clauzei de preciput nu intră în patrimonial succesoral, fiind sustrate regulilor devoluțiunii legale. Se propun două ipoteze de lucru, diferite în funcție de prezența moștenitorilor rezervatari. În succesiunile internaționale se analizează o dimensiune nouă a clauzei de preciput față de rezerva succesorală, cu necesitatea de a o delimita față de pactul succesoral așa cum este el definit de Regulamentul (UE) nr. 650/2012. În acest context este considerată relevantă și modalitatea în care C.J. U.E., în cauza C-588/16, a inclus unele aspecte ce țineau de regimuri matrimoniale în domeniul de aplicare a Regulamentului european privind succesiunile internaționale. La eventualitatea unei reforme legislative am susține păstrarea reducțiunii clauzei de preciput doar în favoarea descendenților, cu excluderea celorlalți rezervatari. În ceea ce privește aplicarea art. 1091 alin. 4 C.civ. se constată, fără ca aceasta să fie o îndrumare a părților sau practicienilor către practici degizate, că ar fi preferabilă ca tehnică de planificare încheierea unui act cu titlu oneros, cu rezerva uzufructului, uzului, abitației sau în schimbul întreținerii sau rentei viagere, cu consimțământul descendenților (unanim sau a unora dintre aceștia) care ulterior nu vor mai putea cere reducțiunea. Protecția rezervei în cazul partajului de ascendent prin donație subliniază existența unor dificultăți legate de imputația și reducțiunea acestui tip particular de partaj. Câteva exemple sunt transpuse în simulări matematice pentru a analiza impactul imputației din rezerva succesorală sau din cota disponibilă și pentru a oferi explicații ale rezultatelor de aparentă egalizare a loturilor în cazul a două metode lichidative speciale.

În capitolul al V-lea al tezei sunt prezentate câteva sisteme succesoriale relevante pentru tematica rezervei succesoriale. Succesiunile și liberalitățile au cunoscut în Franța cele mai semnificative modificări prin Legea din 23 iunie 2006. Această reformă a suprimat rezerva ascendenților și a făcut din soțul supraviețuitor un beneficiar al rezervei succesoriale doar în lipsa descendenților. Ascendenții ordinari beneficiază de o creanță alimentară atunci când se află în nevoie și moștenirea este culeasă de soțul supraviețuitor. Prin aceeași lege a fost reglementată posibilitatea renunțării anticipate la reducțiune, făcută prin act autentificat de doi notari, cu condiția acceptării ei de către autorul succesiunii, fără contraprestații și fără stipularea vreunei obligații sau condiții în sarcina acestuia din urmă. În Germania, rezerva ereditară este

declarată valoare constituțională printr-o decizie a Curții Constituționale din 2009, fără ca reforma Legilor Succesorale și a Dreptului de Prescripție din 24 septembrie 2009 să aducă schimbări semnificative în organizarea normelor ce o ocrotesc. Slăbirea rezervei succesorală se constată și în Catalonia o dată cu Legea nr. 10/2008 din 10 iulie de promulgare a Cărții a IV-a din Codul civil Catalan. *Llegitima* este un drept de creanță, cu o valoare stabilită la un sfert din masa de calcul, fiind o parte unică, fixă, care urmează să fie distribuită în părți egale către toți legitimarii, indiferent de numărul lor. Se dovedește că intervenția legiuitorului catalan din 2009 a fost îndreptată spre micșorarea *llegitimei*, fiind introdus și un nou motiv de exheredare, întemeiat pe absența manifestă și continuă a relațiilor familiale între defunct și beneficiarul legitimei, cu condiția ca această lipsă să fie imputabilă în mod exclusiv beneficiarului. În Scoția, supremația libertății testamentare este contrabalansată de protecția moștenitorilor prin *Succession (Scotland) Act 1964* care instituie categoria *drepturilor izvorâte din lege*, instituție aplicabilă atât în succesiunea *ab intestat* cât și în succesiunea testamentară. Succesiunea se bazează încă pe distincția între bunurile denumite *heritable property* și *movable property*. Asupra celei de a doua categorii sunt admisibile cererile formulate de văduvă sub denumirea de *jus relictæ*, de văduv sub denumirea de *jus relictæ*, sau de copii, sub denumirea de *legitima*. *Drepturile izvorâte din lege* sunt intangibile, în sensul că testatorul nu poate să îi lipsească prin testament de aceste drepturi pe beneficiari, ceea ce le face atât de asemănătoare cu rezerva succesorală cunoscută de dreptul continental. Prin comparație, Anglia și Țara Galilor aplică *The Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975*, în temeiul căruia un reclamant pentru care nu s-au luat măsuri satisfăcătoare în succesiunea lui *de cuius* poate să se adreseze justiției în scopul de a obține un drept din succesiunea acestuia, stabilit discreționar de judecător. O cerere întemeiată pe aceste dispoziții nu va putea fi formulată decât dacă autorul succesiunii avea la data decesului domiciliul în Anglia sau Țara Galilor. Noțiunea de domiciliu este cea dată de *common law*, diferită de reședința obișnuită utilizată de legislația europeană și de Regulamentul (UE) nr. 650/2012.

În capitolul al VI-lea al tezei se constată că dreptul familiei și dreptul succesiunilor au devenit priorități ale acțiunilor politice și de reglementare din Uniunea Europeană, motiv pentru care rezerva succesorală relevă aspecte particulare în cazul unei succesiuni internaționale. Când activul patrimonial se găsește în state diferite, fiecare dintre autoritățile investite va aplica propriile norme conflictuale, putându-se ajunge la situația în care moștenirea unei singure persoane să fie tratată în mod diferit în state diferite, stabilindu-se atât moștenitori rezervatari diferiți cât și rezerve succesorală diferite. Aceasta era situația până la intrarea în vigoare a Regulamentului (UE) nr. 650/2012, când jurisprudența se pronunțase constant în favoarea menținerii distincției dintre rezervele succesorală, decurgând fiecare din mase succesorală pe deplin autonome unele față de celelalte, ca rezultat al sciziunii normelor conflictuale. Pentru a corecta această situație fusese reglementat dreptul de prelevare în sistemul succesoral francez,

belgian și olandez, precum și dreptul de a obține un partaj rectificativ în dreptul provinciei Québec. O dată cu intrarea în vigoare a RES și încetarea aplicării dreptului de prelevare, unitatea succesiunii este obținută prin utilizarea unui factor unic de legătură atât pentru stabilirea legii aplicabile cât și pentru atribuirea competenței jurisdicționale. Am identificat însă existența unor situații în care se poate totuși produce o fragmentare teritorială a unei succesiuni internaționale supuse RES, cu caracter de excepție. Nicio soluție nu ne este oferită de norma europeană pentru a afla, ca practicieni, cum urmează să procedăm în aceste cazuri pentru a respecta echitatea și rezerva succesorală. Am argumentat că, în situațiile în care succesiunea are legături cu state terțe și se produce fragmentarea ei teritorială, o soluție pe care spiritul Regulamentului ar valida-o ar fi aceea de a reintegra, cu acordul moștenitorilor, bunurile din străinătate și a calcula o singură rezervă succesorală, chiar dacă mai multe legi materiale au fost aplicate maselor succesoriale situate în țări diferite. Rezerva succesorală a fost analizată și în cazul în care s-ar stipula un avantaj matrimonial de tipul clauzei de preciput și măsura în care această clauză poate fi considerată ca făcând parte din domeniul de aplicare a Regulamentului (UE) nr. 650/ 2012. Contractul de asigurare și acordurile similare sunt excluse din RES, fără ca prin aceasta să se poată aduce atingere reducăunii sau raportului, care vor proteja rezerva succesorală în conformitate cu legea aplicabilă succesiunii. Dimpotrivă, protecția rezervei succesoriale față de trust este lăsată de RES la latitudinea statelor membre. Alegerea legii aplicabile este fără îndoială cel mai simplu mod de organizare a succesiunii de către autor, asigurând moștenitorilor săi previzibilitate cu privire la întinderea drepturilor pe care urmează să le culeagă. Dispunătorul își poate urmări astfel interesele cu privire la transmisiunea averii, înlăturând eventualele dificultăți care ar apărea o dată cu determinarea ultimei sale reședințe obișnuite. Având în vedere impactul substanțial al alegerii legii aplicabile asupra rezervei succesoriale au fost analizate mai multe cazuri practice pentru a demonstra cum funcționa alegerea legii aplicabile și asigurarea rezervei succesoriale înainte de intrarea în aplicare a RES precum și schimbările ce au apărut o dată cu aplicarea regulamentului european. Practica actuală demonstrează că fraudarea legii se dovedește aproape incompatibilă cu *professio juris*. Rezerva succesorală nu este protejată prin norme de aplicare imediată în aplicarea RES. Prin aplicarea excepției de ordine publică nu se poate ajunge nici la încălcarea vocației unificatoare a regulamentului, nici la pronunțarea unor soluții discriminatorii în raport de proximitatea cauzei cu forul. Nu a fost însă exclusă *de plano* posibilitatea de a înlătura aplicarea unor dispoziții din legea străină, mai ales atunci când acestea îi lasă pe rezervatari fără mijloace de existență sau într-o situație în care nu se mai poate afirma că protecția lor (iar nu asigurarea unei părți din succesiune) ar fi fost realizată. În final au fost analizate deciziile pronunțate de Curtea de Justiție Franceză în anul 2017 cu privire la invocarea excepției de ordine publică prin încălcarea rezervei succesoriale.

Pe parcursul tezei au fost identificate și subliniate argumente care pledează în favoarea rezervei dar și altele care justifică libertatea testamentară, ca un model ce recompensează comportamentul celor ce vor să moștenească și sancționează dezinteresul celor care păstrează doar formal legătura de rudenie. Sistemele întemeiate pe rezervă sunt însă numeroase în Europa și rezistente la presiunea celor ce se bazează pe introducerea unei pretenții asupra succesiunii care se acordă în funcție de nevoile solicitantului. Alegerea legii aplicabile și extinderea admisibilității pactelor succesoriale sunt vectori ce promovează modelele succesoriale între statele membre ale Uniunii Europene, de care beneficiază și rezerva succesorală. Chiar dacă Regulamentul (UE) nr. 650/2012 nu face din rezervă succesorală o valoare fundamentală a dreptului european, nu împiedică statele membre să o păstreze în arhitectura ordinii lor publice și să ia măsuri naționale de protecție, în măsura în care acestea asigură în continuare un spațiu comun de libertate și justiție resortisanților europeni.

CUVINTE CHEIE

Rezerva succesorală

Sucesiune internațională

Legea aplicabilă succesiunii

Clauza de preciput

Liberalități

Proffesio juris

Ordinea publică internațională

Cotitate disponibilă

Reducțiuni

Asigurare de viață